

SAT-2.209-1-EEP-01

**ENVIRONMENTAL EXPERTISE -METHODOLOGICAL,
RESEARCH AND MANAGEMENT GUIDELINES ¹³³**

Lyubomir V. Vladimirov, Prof. DSc.

University of Ruse, Bulgaria,

Agrarian and industrial Faculty,

Department of Thermotechnics, Hydraulics and Ecology

E-mail: lvvladimirov@uni-ruse.bg

***Abstract:** Environmental expertise, which can help determine the risk to the environment, can reasonably be presented as an instrument of national security.*

The purpose of this work is to define the methodological fundamentals of ecological expertise and its applications in the management of environmental security.

To achieve solve three problems. First define subjects, objects and tasks of environmental expertise. The place and proves the importance of expertise in environmental security.

Define the stages of methodology for ecological expertise.

There are four main areas of application of the results of environmental expertise. The first area is the government institutions and organizations. The second area is management sectors of national security. The third is management phases, the fourth of the management of the environment.

***Keywords:** methodology, research, management, ecological expertise.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Екологичната експертиза е широко използван термин, но в детайли същността ѝ не е развита. Досега методологията ѝ не е прецизно изведена. Това води до ограничения в прилагането ѝ и до несъвършени резултати. Отразява се директно върху качеството на вземаните решения за управление на екологичната сигурност.

Цел на настоящата работа е да се дефинират методологичните основи на екологичната експертиза и приложенията ѝ в управлението на екологичната сигурност. За постигането ѝ се решават следните задачи: 1. Дефиниране на субектите, обектите и задачите на екологичната експертиза. 2. Доказване мястото и значението на експертизата в екологичната сигурност. 3. Дефиниране на етапите на методиката за екологична експертиза.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Субекти на екологичната експертиза са: - физически и юридически лица с правомощия и компетенции за извършване на експертизи и оценки на въздействието върху околната среда; - специализирани държавни институции; - неправителствени организации.

Обекти на екологичната експертиза могат да са: 1) законодателни актове, нормативно - технически документи, правилници и инструкции, технологично - икономически обосновки за строителство и експлоатация на стопански съоръжения и дейности, на действащи предприятия с емисии на замърсители в околната среда; 2) комплексни национални и международни инвестиционни програми; 3) развитие на територии на свободни икономически зони; 4) защитени природни обекти и територии; 5) национални системи за управление на околната среда; 6) техническо - икономически обосновки, реконструкция, разширяване, технологично оборудване, консервиране и ликвидиране на нерентабилни стопански обекти и дейности; 7) международни договори, и съответстващите им нормативни и административни актове; 8) нова техника, технологии, материали и

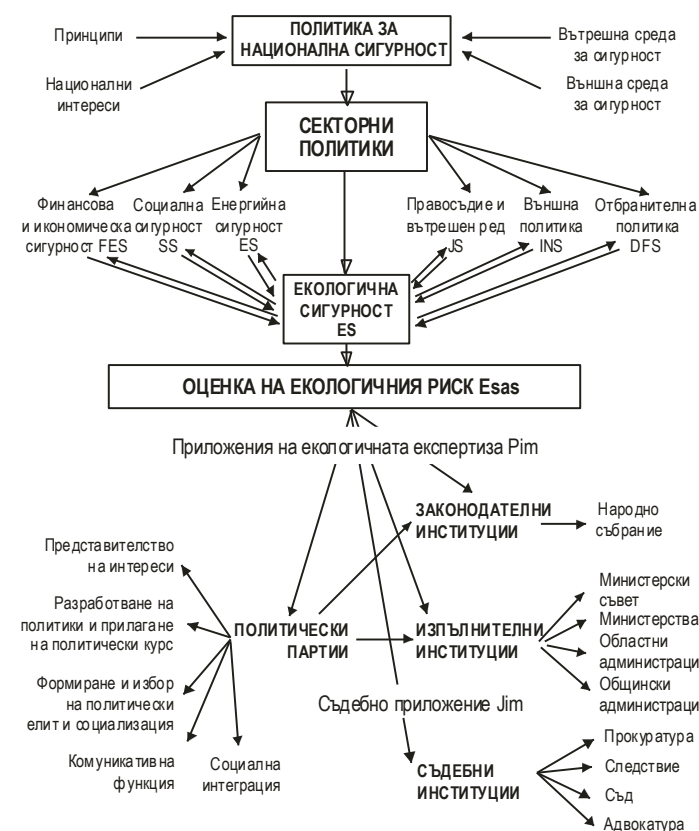
¹³³ The report is presented in a parallel session on 2016 October 29 in room 2.209. with the original title: ЕКОЛОГИЧНА ЕКСПЕРТИЗА - МЕТОДОЛОГИЧНИ, ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ И УПРАВЛЕНСКИ НАСОКИ

вещества, сертифицирани стоки и услуги, включително внос от чужбина; 9) разследвания за нарушения на екологичното законодателство; 10) екологични престъпления.

Основните задачи на екологичната експертиза са: 1. Осигуряване конституционното право на населението да живее в безопасна и сигурна околна среда; 2. Да бъде инструмент за гарантиране на изискванията за екологична сигурност на стопанската, управленска, законотворческа и друга дейност при подготовка и приемане на решения; 3. Да контролира и да предотвратява създаването на обекти и дейности с вредни действия върху природата и възникване на негативни социални, икономически и други последици; 4. Да създава достоверна база данни за околната среда и действията върху нея; 5. Да отразява отношението на обществеността за решаването на екологичните проблеми; 7. Да доказва причините и виновните физически и юридически лица за вреди в околната среда.

Четири са основните направления на прилагане на резултатите от екологичната експертиза - фиг.1. Първата област е на управляващите институции и организации. Втората област е на секторите на управление на националната сигурност. Третата е на фазите на управление, а четвъртата на системите за управление на околната среда.

Екологичната експертиза, чрез която може да се определи рискът за околната среда, може основателно да се представи като инструмент на националната сигурност. В

политиката за национална сигурност са определящи интересите, условията и обстоятелствата, които се създават чрез защита от рисковете и заплахите за гражданите и страната.

В този смисъл основните принципи на политиката за екологична сигурност може да се формулират като: 1) законо съобразност и равенство пред закона на всички граждани; 2) обвързаност и зависимост между сигурността, основните права и свободи на гражданите; 3) диалог и разширено партньорство между гражданите, обществото и държавата; 4) доверие между държавните институции и сътрудничество с частния сектор, неправителствени организации и гражданите, със съюзниците в НАТО и Европейския съюз и със страни партньори; 5) национален консенсус по политиката за национална сигурност; 6) активност и координираност в дейността на държавните институции и организации в съответствие с тяхната компетентност; 7) прилагане на комплексен подход между институциите по проблемите на сигурността; 8)

Фиг. 1. Политика на национална сигурност и приложение на оценката на екологичната сигурност [2] - модифицирана

откритост, прозрачност и отговорност при формирането и провеждането на политиките за сигурност; 9) ефективност и ефикасност на управленските и изпълнителските дейности, съпроводени от демократичен контрол.

Национален интерес е благоприятната и предвидима среда за сигурност; запазване качеството на околната среда и природните ресурси; защитата на населението и критичната инфраструктура при кризи, бедствия, аварии, катастрофи и други екологични рискове и заплахи.

Националните интереси са в основата на всички приоритетни политики на страната (фиг. 1), които са свързани с околната среда - гарантиране на енергийната сигурност чрез диверсификация на видовете енергия, източниците и трасетата на доставка на енергийни и други стратегически суровини; поддържане на добросъседски отношения и осигуряване на регионална екологична сигурност и стабилност; развитие на регионалното сътрудничество в опазването на околната среда.

Установява се тенденция рисковете и заплахите да стават асиметрични, несвойствени и променливи. Те влияят върху глобалната, регионална и национална среда за сигурност, включително за околната среда.

Рисковете за вътрешната среда на екологична сигурност се дължат на разположените на територията на България източници на замърсяване на почвата, водата и въздуха, изчерпване на природни ресурси, аварии или природни бедствия.

Рисковете и заплахите за външната екологичната сигурност произтичат от технологични процеси с емисии на вредни трансгранични действия, трансгранично замърсяване на въздуха, водите и почвите, международен екологичен тероризъм с особено опасни вещества за природната и урбанизираната среда, екологични престъпления с частен характер.

Политиката за сигурност (фиг. 1) е насочена към придобиване на усещане за сигурност сред гражданите. Създават се условия и предпоставки за гарантиране на националните интереси, ограничаване на въздействието от рисковете и заплахите и оптимално разпределяне на ресурсите [1].

Околната среда и взаимоотношенията „човек - природа“ са един от приоритетите в политиката за национална сигурност.

Екологичната сигурност ES (фиг. 1) е инструментът за изпълнение на този важен за съществуването на нацията приоритет. Ето защо екологичната сигурност е секторна политика за национална сигурност.

Основни критерии при определяне на приоритетите на политиката на екологична сигурност следва да бъдат: 1. Спазване принципите на устойчиво развитие; 2. Предотвратяване и намаляване на риска за човешкото здраве и околната среда; 3. Предотвратяване и намаляване на риска за биологичното разнообразие; 4. Намаляване на вредните последици върху компонентите на околната среда в резултат на природни процеси и явления; 5. Оптимално използване на природни ресурси и енергия [1,2].

Фиг. 2. Приложения на експертизата в управлението на екологичната сигурност

Увеличава се степента на взаимна зависимост между екологичната ES, икономическата FES, социалната SC, енергийна ES, правова JS, външна IS и вътрешна INS политическа сигурност.

Секторната политика на екологична сигурност изисква прилагане на системен подход в тълкуването и дефинирането на понятията. Само по този начин е възможно да се съобразят всички съставляващи компоненти и връзки.

Екологичните експертизи са аналитични процедури за оценяване на екологичната сигурност. Не са развити достатъчно. Трябва да се обединят постиженията в анализа и оценката на сигурността за, от и в околната среда.

Чрез оценката от екологичната експертиза следва да се прави: 1) анализ и оценка на състоянието и тенденциите в околната среда; 2) обмен на информация; 3) планиране, подготовка и управление изпълнението на предпазни, коригиращо – редуциращи и компенсирани действия; 4) институционализиране на управлението на екологичната сигурност; 5) координиране дейностите на компетентните институции и организации; 6) създаване на методология, преценяване и прилагане на екологичната сигурност; 7) механизми за оценка на ефективност и ефикасност на дейностите по опазване на околната среда; 8) изграждане на система за вътрешен контрол и корекция на системата за опазване на околната среда.

Оценката е краен продукт от анализа на риска в екологичната експертиза.

В методологичен аспект оценката е информационно - аналитичен продукт, която обединява в себе си закони, закономерности, методи и процедури, средства и правила за изпълнението на експертизата.

Аксеологичният аспект на експертизата се изразява в дефиниране на величини чрез които се установява нивото на екологичната сигурност.

Създава се възможност екологичната сигурност да се градира и опасните дейности да се класифицират по степени на действие върху околната среда. Така могат да се определят значимите за населението дейности, които създават явления, въздействия и вредни ефекти в околната среда.

Приложният аспект на оценката от екологичната експертиза е в използването ѝ в политиката на държавно и партийно управление и в съдебните институции - фиг. 1. Отчитат се връзките с останалите секторни политики.

Екологичната експертиза следва да е основна в дейността на институциите и организации в държавното управление.

В дейността на политическите партии екологичната експертиза е подходящо да бъде отчетена в петте им основни функции: а) Представителство на интереси. Политическите партии са изразител на интересите на социалните класи, слоеве и групи. В партиите множеството разнообразни и специфични потребности и изисквания на гражданите се трансформират. б) Комуникации. Комуникациите на политическите партии осигуряват връзка между упражняващата политическа власт и тези, към които тя се прилага. Партията е средство за изразяване и формиране на идеи, цели и задачи в две направления – нагоре, към върха на управление на държавата и надолу — до най-ниските социални слоеве. Това е решаващо за политическото управление на обществото. в) Формиране и избор на политически елит и социализация. Партиите селектират и подготвят кандидати за политически постове на всички нива на политическата йерархия, включително и в екологичната сигурност. г) Разработване на политики и прилагане на политически курс. Лидерите на политическите партии, участващи в политическото управление, решават проблемите при създаването, организирането и осигуряването на изпълнението на целите - както за обществото, така и за националните интереси на държавата. Политическите партии са основните движещи сили в съвременната епоха. Те задават посоката и вземат или възнамеряват да вземат активно участие в изпълнението на държавната политика. д) Социална интеграция. Политическите партии, свързани с определени идеологически ценности за изпълнение на политическата власт, са обект на емоционална привързаност - лоялност или враждебност. Това има значително влияние върху общественото мнение и поведението на избирателите. Партиите са социален индикатор и интегриращ фактор за различни социални групи и общности, които виждат в съответната политическа партия

изразител на нуждите и интересите си и на които възлагат надеждите си за решаване на социалните си проблеми.

Изложените пет функции са аргумент първо да се намери приложение на екологичната експертиза в програмите на политическите партии, и след това на ниво държавни институции.

Първостепенен аспект е екологичната експертиза в законодателните институции.

Формирането на секторната политика за екологична сигурност, е отговорност на Народното събрание, Министерския съвет и Президента. В областта на екологичната сигурност Народното събрание приема закони, стратегии, доктрини и други актове по компетентност. С тях се дефинират и параметрите на секторната политика за екологична сигурност. Народното събрание оценява нейното състояние и изпълнението на задълженията от страна на държавните институции. Дава препоръки към органите на държавната власт и управление, към органите на местното самоуправление и към гражданите и техните организации.

Внасяне, обсъждане и приемане на законопроекти и други актове на Народното събрание е по процедура, която е регламентирана от Правилник за организацията и дейността на Народното събрание [2]. Тя трябва да се познава, за да се подготвят и внасят законопроекти по екологична сигурност.

Изпълнителните институции - Министерски съвет, Министерство на околната среда и водите, областни и общински администрации изпълняват секторната политика за екологична сигурност.

Държавната политика по екологична сигурност се интегрира в икономическите сектори. Екологичната експертиза е инструмент в корпоративния екологичен мениджмънт. Чрез нея могат да се докажат екологичните аспекти, да се обосновават решения за тяхното решаване и да се контролира изпълнението и ефективността им. Аналогично тези функции могат да се пренесат на следващите нива на управление.

Разкриването на екологичните аспекти е свързано с анализ на опасните явления, опасните въздействия и опасните ефекти. В този смисъл екологичната експертиза позволява да се установят разнородни екологични опасности и съответстващите им рискове за възникване.

Чрез експертизата могат да се обосноват превантивни, коригиращо - редуциращи и компенсиращи управленски дейности. Тя е инструмент за сравняване и доказване на правилността на управленските решения по критерий «екологосъобразност». Става въпрос за всички стадии на дейностите по опазване на околната среда от технико - икономическо задание до реализация. Експертизата е навсякъде. Тя намира конкретно приложение при контролиране изпълнението и ефективността на резултатите от дейностите по околната среда.

Експертизите служат за икономическо регулиране като на техни основания могат: 1) да се разработват прогнози за социално - икономическо развитие въз основа на екологични прогнози; 2) да се оценява степента и рационалността на използване на природните ресурси; 3) данъчни облекчения и намаляване на таксите при внедряване на високо ефективни технологии за опазване на околната среда, използване на възстановяеми енергийни източници, използване на вторични ресурси и преработване на отпадъците; 4) подпомагане на предприемаческата, иновационната, застрахователната, инвестиционна дейност.

В превантивен аспект екологичната експертиза служи за обосноваване на предпроектната и проектна документация. Проблемите на околната среда са съставна част на инвестиционните проекти.

Пазарът на екологичните стоки и услуги нараства непрекъснато и влияе върху дейността на организациите и финансиращите ги банки. Ето защо в инвестиционните проекти изискванията на околната среда са важен момент за планиране, разработване и развитие на стратегиите на бизнеса. Те са един от най-значимите залози за конкурент-оспособност, тъй като се излиза пряко на пазара.

Финансиращите организации включват процедури по екологична оценка на инвестиционните проекти, като целта е да се намалят рисковете не само за околната среда, но и за поради намаляване на платежоспособността им при налагане на санкции от страната на държавата.

Оценките от екологичните експертизи помагат на клиенти и на инвеститори. Те могат да вземат решение на продължават ли работата по проектите и да избират ефективния път за реализирането му.

При проектирането на икономическите дейности има три базови изисквания - икономическа стабилност, социална справедливост и екологична сигурност.

Чрез прогнозиране на развитието въз основа на екологичните експертизи се формулират целите на обществото и се доказват ефектите от различните възможни стратегии, при баланс на интересите, разкриване и отстраняване на противоречията. Прилагат се във всички фази на управлението на околната среда - дефиниране на проблема, проектиране, планиране, програмиране, изпълнение и потребление - фиг. 2.

Резултатите от екологичните експертизи служат да дефинират екологичните аспекти в системите за управление на околната среда на организациите. Въз основа на тях се планират дейностите, съставят се програми, въвеждат се системите, контролира се ефективността и се прави преглед на ръководството - фиг. 2.

Много специфично е приложението на екологичната експертиза в съдебните институции - прокуратура, следствие, съд и адвокатура - фиг. 1. Екологичната експертиза позволява да се систематизира информацията, да се обобщят доказателства и да се развие методологията на съдебните изследвания на нарушения на екологичното право. Става на четири етапа - подготвителен, разделно изследване, сравнително изследване, обобщаване и оценяване на резултатите със съответстващите им изводи. Решават се две основни задачи - идентификационна и диагностична. При първата се разкриват признаците на правонарушенията, а във втората се установяват показателите на степента им.

Процедурата на екологичната експертиза трябва да включва четири основни етапа: I етап. Разработване на методика за провеждане на експертизата. II етап. Съставяне на задание за експертизата. III етап. Теоретични и емпирични изследвания. IV етап. Обобщаване, анализ и оценка на резултатите от експертизата. Тези етапи могат да се разширяват или стесняват в зависимост от характера, сложността и степента на предварителна готовност и опит по задачите на експертизата.

Първият етап „Разработване на методика за провеждане на експертизата” изисква да се: 1) събере, изучи и анализира съвременната информация по темата на експертизата; 2) провеждат патентни проучвания и други постижения по темата, представляващи интелектуална собственост; 3) систематизира и обобщи на информацията и да се направи обзорен преглед по темата на експертизата; 4) дефинират основните направления, варианти и начини за решаване на задачите на експертизата; 5) направи сравнителна оценка на вариантите, като се отчитат изискванията в заданието за провеждане на експертизата; 6) обосновават и определят методите и средствата за решаване на поставените задачи; 7) разработи програма и план на експертните изследвания; 8) дефинират изходните данни; 9) определи обхватът и съдържанието на теоретичните и емпирични изследвания; 10) формира експертен екип.

Вторият етап е „Съставяне на задание за експертизата”. Заданието за експертизата е основен документ. В него се установяват изискванията към процеса на създаване на експертна оценка. Съставя се въз основа на изискванията на заявителя, анализа на съвременните резултати от екологичната експертна дейност, изисквания на пазара и възможности на изпълнителите.

Когато експертизата изисква решаване на няколко задачи, както обикновено става при оценката на въздействието върху околната среда по Закона за опазване на околната среда, могат да се съставят няколко тематични задания [1].

Правилно е заданието да се оформя паралелно с договора за извършване на експертизата. То е неразделна част от документацията по експертизата. Трябва да бъде

утвърдено от заявителя. Когато се предвиждат съизпълнители е подходящо за всеки да се състави задание. Промени могат да се правят, но трябва винаги да се съгласуват чрез анекси със заявителя на експертизата.

Третият етап е „Теоретични и емпирични изследвания”, където се:-разработват теоретичните основи на експертизата и се извършват необходимите изчисления; - обосновава се необходимостта от емпирични изследвания; -съставят се методики и се избират средства за експериментална работа; -извършват предварителни експерименти; - подготвят се модели, макети, уредби, уреди и други средства за експериментите и се провеждат опити с тях; -обработват се резултатите от моделните изследвания; -коригират теоретичните постановки и се съобразяват при обобщението им.

Четвъртият етап е „Обобщаване, анализ и оценка на резултатите”. Той включва: 1) обработване и анализ на резултатите от експертното изследване; 2) обобщаване на резултатите по етапи и като цяло; -оценяване на решенията на задачите на изследването; 3) разработване на препоръки и изготвяне на предложения за използване на резултатите от експертизата; 4) съставяне на отчет за експертизата; 5) представяне на отчета и защита пред заявителя.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Екологичната експертиза трябва да е основен инструмент не само на специалистите по опазване на околната среда, но и на законотворческите и държавни институции, на политически партии, съдебна власт и органи на реда.

Екологичната експертиза е обхваща всички аспекти на организацията и управлението на стопанските дейности. Теоретично досега не е достатъчно разработена. Прилага се като вид практически ориентирана дейност, но всъщност представлява експертна процедура. Ето защо методологично трябва да се основава на основните положения на научните изследвания.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Владимирова, Л. Теория на трансграничната екологична сигурност. Варна, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, 2012.

[2] Тодорова, М. Оценка на екологичната сигурност на трансгранично опасни дейности. Дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор”. Русе, Русенски университет „Ангел Кънчев”, 2014.